

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΣΥΛΙΑΣ ΣΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ*

Μενέλαος Τουρτόγλου

Πανάρχαιος ο θεσμός της ασυλίας. Απαντά όχι μόνο στην αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη αλλά και στους Ιουδαίους. Στους τελευταίους ασυλία παρείχε όχι μόνο ο Ναός της Ιερουσαλήμ αλλά και έξι άλλες πόλεις, όπου συχνότερα κατέφευγαν οι ακούσιοι μόνο φονείς¹ για να αποφύγουν την εκδίκηση των συγγενών του θύματος².

Στην αρχαία Ελλάδα η ασυλία ορισμένων ναών, διάφορος από το προσωπικό προνόμιο του ασύλου που έχαιραν ορισμένα μόνο άτομα, παρείχε πλήρη προστασία στους προσφεύγοντες στους ιερούς χώρους από κάθε προσβολή³. Η ασυλία δε εκάλυπτε αδιακρίτως όχι μόνο αθώους που προσέφευγαν για να αποφύγουν άδικες διώξεις, αλλά ακόμη και καταδικασθέντες στην εσχάτη των ποινών⁴. Τέλος, σε ορισμένα ιερά μπορούσαν να ζητήσουν

* *Επετ. Κέντρου Ερεύνης Ιστορ. Ελλην. Δικαίου*, τ. 32, Αθήνα 1996, σ. 341 επ.

1. Βλ. *Επιστολή Αρέθα προς το Λέοντα ΣΤ' το Σοφό* (Κ. Τριανταφυλλοπούλου, *Ανέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Αρέθα προς τον Λέοντα τον Σοφόν, «Πελοποννησιακά»*, τ. Ε', εν Αθήναις 1961, σ. 7).

2. J. Gaudemet, *Institutions de l'antiquité*, Paris 1982, σ. 110.

3. Βλ. προχειρώς Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, λ. Asyilia. Για τα ιερά στην αρχαία Αθήνα στα οποία εύρισκαν άσυλο οι φονείς, προστατευόμενοι από την εκδίκηση των συγγενών του θύματος, βλ. Κ. Γαρδίκια, *Σύγκρισις του βυζαντιακού φονικού δικαίου προς το αρχαίον ελληνικόν και μάλιστα το αττικόν δίκαιον, Τόμος προς τιμήν Κ. Τριανταφυλλοπούλου*, Αθήναι 1959, σ. 1, και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία.

4. Στην Αθήνα όμως δεν παρείχετο άσυλο στους καταδικασθέντες σε θάνατο, δεδομένου μάλιστα ότι απαγορευόταν σ' αυτούς η είσοδος στους ναούς (Daremberg-Saglio, *ένθ' αν.*, σ. 505).

άσυλο και δούλοι, επικαλούμενοι κακή μεταχείριση εκ μέρους των κυρίων τους. Οι τελευταίοι, σε περίπτωση που τα παράπονα των δούλων απεδεικνύοντο βάσιμα, εξηναγκάζοντο να τους πωλήσουν.

Στους Ρωμαίους η νομοθετική κατοχύρωση του ασύλου συνετελέσθη κυρίως μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού και την καθιέρωσή του ως επίσημης θρησκείας του κράτους. Κι αυτό, γιατί βασική αρχή που διέτρεχε το κανονικό δίκαιο της εκκλησίας δεν ήταν ο αμειλικτος κολασμός του ενόχου, αλλά η καθοδήγησή του προς τη μετάνοια⁵.

Έτσι, διατάξεις του Θεοδοσίου⁶ και του Ονωρίου προέβησαν αφ' ενός μεν στην αναγνώριση του ασύλου αφ' ετέρου δε εθέσπισαν ότι οι μη συμμορφούμενοι στις διατάξεις αυτές θα αντιμετωπιζόντο ως διαπράξαντες έγκλημα καθοσιώσεως⁷. Αργότερα, ο Ιουστινιανός θέλησε να θέσει κάποιο φραγμό στην απεριόριστη παροχή ασύλου. Γι' αυτό με την υπ' αριθμ. 17 Νεαρά του εξήρεσε από το προνόμιο του ασύλου τους φονείς, τους μοιχούς και τους άρπαγες παρθένων⁸. Επίσης, επέτρεψε την είσπραξη των οφειλόμενων φόρων από τους οφειλέτες του δημοσίου και μέσα στους χώρους που ανεγνωρίζοντο ως άσυλο. Το σπουδαίο όμως είναι ότι με το κεφάλαιο 7 της Νεαράς του αυτής εισάγει ο Ιουστινιανός και έναν άλλο σημαντικό περιορισμό στο δίκαιο της ασυλίας: καθιερώνει την αρχή ότι «ή εκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικούσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδεται παρὰ τοῦ νόμου, καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἐκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικούντα καὶ τὸν ἀδικούμενον».

Έτσι, σύμφωνα με τους ορισμούς αυτούς η παροχή ασύλου εκάλυπτε τους ανευθύνους και αδικώς κατηγορούμενους και κατ' επέκταση και τους

5. Βλ. L. Bréhier, *Les institutions de l' empire byzantin*, Paris 1949, σ. 240 επ.

6. *Cod. Th.* 16.8.19 και 9.4.5.

7. «Fideli ac devota praeceptione sancimus nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere: sub hac videlicet definitione, ut, si quisquam contra hanc legem venire temptaverit, sciat se ad maiestatis crimen esse retinendum» (*Cod. Just.* 1.12.2). Πρβλ. Th. Mommsen, *Le droit pénal romain* (μετ. J. Duquesne), II, Paris 1907, σ. 145. Α. Χριστοφιλοπούλου, *Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, έκδ. Β', Αθήναι 1965, σ. 294. Για το δίκαιο της ασυλίας και την αυστηρή τιμωρία εκείνων που θα τολμούσαν να το παραβιάσουν κατά το δίκαιο των παπύρων της Πτολεμαϊκής περιόδου βλ. R. Taubenschlag, *The law of Greco-Roman Egypt in the light of the papyri*, New York 1944, σ. 364 και 421-423. Περί της αναγνώρισεως ομοίως ως χώρων ασύλου των ευκτηρίων οίκων στην Ανατολή βλ. A. Dain - G. Rouillard, *Une inscription relative au droit d' asile conservée au Louvre*, «Byzantion», τ. 5 (1929-1930), σ. 315 επ.

8. Βλ. ομοίως, προκειμένου όμως για μοιχούς ή και άρπαγες παρθένων, τη Νεαρά 117, 15, και τη Νεαρά 37, 10, η οποία εξαιρεί φονείς, άρπαγες παρθένων και βεβηλωτές της χριστιανικής πίστεως.

μη ένεργήσαντες με δόλια προαίρεση, και όχι εκείνους οι οποίοι ετέλεσαν εκ δόλου τις εγκληματικές πράξεις.

Οι Ιουστινιάνειες νομοθετικές ρυθμίσεις επί του δικαίου της ασυλίας φαίνεται ότι, σε γενικές γραμμές, ίσχυσαν και μεταγενέστερα στο Βυζάντιο με ορισμένες όμως τροποποιήσεις. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι οι διατάξεις των Νεαρών 17 και 117 του Ιουστινιανού περιελήφθησαν αυτούσιες στο μεγάλο νομοθετικό έργο των Μακεδόνων, τα Βασιλικά, όπως και σε άλλες βυζαντινές νομικές πηγές⁹.

Επίσης ειδικότερα:

α) Διάταξη του Κώδικα του Ιουστινιανού¹⁰ απειλούσα με την εσχάτη ποινή εκείνους που θα τολμούσαν να παραβιάσουν το άσυλο περιελήφθη και στα Βασιλικά¹¹, κατά τα οποία μάλιστα εθεωρούντο οι τελευταίοι ότι διέπραξαν το έγκλημα της ιεροσυλίας. Με άλλη όμως διάταξη του Προχείρου Νόμου¹² και των Βασιλικών¹³, ο παραβιάζων το άσυλο ετιμωρείτο με ισόβια εξορία, αφού προηγουμένως υπεβάλλετο σε δαρμό και κουρά¹⁴.

β) Διάταξη του ίδιου Κώδικα¹⁵, η οποία απαγόρευε να γίνονται δεκτοί οι προσφεύγοντες στην Εκκλησία Ιουδαίοι, οι προσποιούμενοι ότι ήθελαν να ασπασθούν το Χριστιανισμό ενώ αντικειμενικός τους σκοπός ήταν η αποφυγή είτε της πληρωμής των χρεών τους είτε της διώξεώς τους για εγκληματική πράξη, ετέθη ομοίως και στα Βασιλικά¹⁶, μνημονεύεται δε και στο νομοκάνονα του Φωτίου¹⁷.

9. Βασ. 5.1.12, 6.3.28, 28.7.7. *Epitome* VIII, 15, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 326. *Synopsis Basilicorum*, Π. XXXIII, 3, Ζέπων J.G-R, τ. 5, σ. 491-492. Αρμενόπουλος 2.9.2. Πρβλ. και Νεαρά 161, κεφ. 1,2=Βασ. 6.3.9, κατά την οποία οι εκπίπτοντες του αξιώματός τους άρχοντες και υπό το βάρος των κατηγοριών προσφεύγοντες, για να διαφύγουν, σε «ιερούς οΐκους», έχαναν την περιουσία τους.

10. 1.12.6.

11. 5.1.14.

12. 39.7. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 21.

13. 60.45.18.

14. Βλ. και Ν. Μίλας, *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας* (μετ. Μ. Αποστολοπούλου), εν Αθήναις 1906, σ. 665. «Ο τόν προσφεύγοντα εις την άγιαν εκκλησίαν ιδία αυθεντία αποσπάσας τυπτόμενος και κωρευόμενος έξοριζέσθω» (Αρμενόπουλος 2.9.3). Πρβλ. ως προς τις επιβαλλόμενες κυρώσεις κατά των δυνατών Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, τ. 5, Αθήνησιν 1855, σ. 218: «καί ει τις δε τών μεγάλα δυναμένων, και άρχικην ύπενδουμένων έξουσίαν, τολμήσειεν άποσπάσαι βία από τής άρχιερατικής χειρός τόν αυτής πρόσφυγα ... τήν ζώνην τής ιδίας άρχής αφαιρούμενος και μαστιγούσθω, και κακούσθω, και δημευέσθω πάσα ή ούσία αυτου».

15. 1.12.1.

16. 1.1.48.

17. Τίτλ. Δ', κεφ. ζ' (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλή, *ένθ' αν.*, τ. 1, Αθήνησιν 1852, σ. 123).

γ) Διατάξεις του Κώδικα¹⁸ ειλημμένες από το Θεοδοσιανό Κώδικα¹⁹, που όριζαν τον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο των ναών ο οποίος διασφάλιζε το άσυλο στους καταφεύγοντες στην προστασία της Εκκλησίας, περιλαμβάνονται ομοίως και στα Βασιλικά²⁰. Ακόμη απαντούν και σε μετεγενέστερες βυζαντινές νομικές πηγές, όπως στη Μικρά Σύνοψη²¹ και στον Αρμενόπουλο²². Επίσης, στο σημείο αυτό αξίζει να μνημονευθεί και αυτοκρατορικό πρόσταγμα, του έτους 1343, που ορίζει για τους προσφεύγοντες στην Εκκλησία ότι πρέπει να παραμένουν στους «τεταγμένους τόπους τῶν προσφυγείων» και να μην εισέρχονται στο ιερό τέμενος της Εκκλησίας²³.

δ) Διατάξεις της Νεαρᾶς 123 (κεφ. 35) του Ιουστινιανού²⁴ οι οποίες όριζαν, για τον επιλέξαντα το μοναχικό βίο δούλο ο οποίος είχε εμφανισθεί ως ελεύθερος, ότι μόνο εάν εντός τριετίας αποδεικνύετο ότι ήταν δούλος αποδίδετο στον κύριό του, περιελήφθησαν ομοίως αυτούσιες στα Βασιλικά²⁵, περί του ιδίου θέματος πραγματευομένων και τριών Νεαρῶν του Λέοντος ΣΤ' του Σοφού²⁶. Υπεχρεούτο όμως ο κύριος του δούλου σε περίπτωση αποδόσεώς του να δώσει προηγουμένως υπόσχεση («λόγον») ότι δεν θα υφίστατο, ο δούλος, από αυτόν οποιαδήποτε ποινή, «ὡς οὐδὲν ὑπομενεῖ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότη λαμβάνοντα».

Η εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων και μεταγενέστερα πιστούται και από μιαν υπόσχεση στην οποία προβαίνει, το έτος 1401, ενώπιον του Οικουμενικού Πατριάρχου ο Γεώργιος Τεμπρατζές, κύριος δούλης η οποία προσέφυγε, ζήτησασα άσυλο, στην Αγιωτάτην του Θεού Μεγάλην Εκκλη-

18. 1.12.3.

19. 9.45.4.

20. 5.1.11.

21. Π, ε', Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 489.

22. 2.9.1.

23. F. Miklosich-J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, τ. 1, Vindobonae 1860, σ. 232 επ.

24. Πρβλ. ομοίως και Νεαρᾶ 5, 2.

25. 4.1.3.

26. Πρόκειται περί των Νεαρῶν 9, 10 και 11, σύμφωνα με τις οποίες όμως, εν αντιθέσει με τη διάταξη των Βασιλικῶν, και παρελθούσης της τριετίας ορίζετο η απόδοση του δούλου στον κύριό του. Ο Αρμενόπουλος, στην Εξάβιβλό του, παρά τη σημειωθείσα διαφορά δεν edίστασε να παραθέσει σε δύο συνεχόμενα χωρία (1.14.18, 19) και τις δύο συγκρουόμενες διατάξεις, των Βασιλικῶν και του Λέοντος. Πρβλ. επί του προκειμένου και Μεν. Τουρτόγλου, Παρατηρήσεις επί της φερομένης ως «Νεαρᾶς 26» του Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου, «Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. 70, εν Αθήναις 1995, σ. 73, σημ. 44.

27. Βλ. F. Miklosich-M. Müller, *ένθ' αν.*, τ. 2, σ. 462.

σίαν²⁷. Μετά από επιμόνους αιτήσεις του Τεμπρατζέ για να του επιστραφεί η δούλη, τελικά του αποδίδεται αφού όμως υπεσχέθη ο ίδιος εγγράφως ότι δεν πρόκειται να της κάμει τίποτε «τῶν οὐ πρεπόντων». Τι όμως ἦσαν τα μη πρέποντα; Η επεξήγηση δίδεται στην ίδια έγγραφη υπόσχεση ως εξής: «ἤγουν οὔτε ἀκρωτηριάσω αὐτήν, οὔτε φονεύσω, οὔτε μὴν πωλήσω». Οποιαδήποτε δηλαδή ἄλλη βάνουση μεταχείριση ἦταν θεμιτή και μπορούσε να την υποστεί η ἄτυχη δούλη. Αυτές, δυστυχώς, ἦσαν οι μόνες «εξασφαλίσεις» τις οποίες μπορούσε να αποσπάσει η Εκκλησία για να μετριάσει την απηνή για τους δούλους νομοθεσία. Ἀλλά ενδιαφέρον ἔχει αὐτή η ἐγγραφή υπόσχεση και ως προς την κύρωση με την οποία απειλείται ο κύριος της δούλης για την τυχόν μη τήρηση των υπεσχημένων. Ἦταν δε αὐτή ο αφορισμός ἀπὸ τον Πατριάρχη, ἐφ' ὅσον ὅμως ἐξακολουθοῦσε να παραμένει στην Ορθοδοξία, ἄλλως εἴαν ἐν τῷ μεταξύ εἶχε προσχωρήσει στον Καθολικισμό, ἔπρεπε να αφορισθεῖ ἀπὸ τον Πάπα.

Στο διαμορφωμένο ὅμως αὐτὸ καθεστῶς του δικαίου της ασυλίας στη βυζαντινὴ επικράτεια ἐπέφερε ρήγμα, κατὰ τα μέσα του δέκατου αἰῶνα (945-959), ο Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος με δύο Νεαρές του, και κυρίως με τη δεύτερη, ἀφού η πρώτη αποτελοῦσε ἀπλῶς ἐρμηνεῖα με την οποία θέλησε να δώσει λύση σε δύο ἀντιτιθέμενες, κατ' αὐτόν, διατάξεις του ἰσχύοντος τότε δικαίου²⁸.

Συγκεκριμένα, η πρώτη²⁹, που χαρακτηρίζεται ἀπὸ τον ἴδιο τον αυτοκράτορα ως «νομοθεσία ἐν σχήματι μελέτης», διαλαμβάνει περί των «ἐκουσίως φονευόντων καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ προσφευγόντων» και διευκρινίζει τα εξής:

α) Θέμα ασύλου δεν υφίστατο για τον «κατὰ ἄγνοιαν» φονεύοντα, ἀφού αὐτός δεν ἐνέπιπτε καθόλου στον περί «ἀνδροφόνων» νόμο. Ομοίως και «ὁ ἀπὸ τρυφῆς ἀνελῶν, καὶ ὁ ἐσχηκῶς γνώμην τοῦ φονεῦσαι ἐὰν φονεῦσῃ» δεν εἶχαν πρόβλημα ως προς την παροχή ασύλου. Τα ἴδια ἴσχυαν και για τους ἀκουσίους φόνους, ὅπως και για μια σειρά περιπτώσεων «φόνων» που ἀπαντοῦν διάσπαρτοι στα βυζαντινά νομικά κείμενα³⁰, οι οποίοι δεν υπήγοντο

28. Βλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, *Ανέκδοτος περί ασυλίας ἐπιστολή του Ἀρέθα προς Λέοντα τον Σοφόν*, ἀνάτ. ἐκ του Ε' τόμου των «Πελοποννησιακῶν», ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 15.

29. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 230 ἐπ.

30. *Prochiron Auctum*, XXXIX, 205, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 301. *Πόνημα Ἀτταλειώτου*, σγ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 483. *Synopsis Minor*, Α, 71, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 341. *Ecloga ad Prochiron Mutata*, XXI, 6, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 270. *Epanagoge Aucta* XLIII, 12, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 185. *Epitome* XLV, 28, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 575. *Πεῖρα* LXVI, 22, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 248-249. Βασ. 60.51.11 και 15 (σχόλια).

στον περί ανδροφόνων Κορνήλιο νόμο, λόγω της ανυπαρξίας δόλου στο δράστη της ανθρωποκτονίας. Η σημασία δε την οποία απέδιδαν οι διατάξεις τής βυζαντινής νομοθεσίας στην πρόθεση του δράστη εγκληματικής πράξεως είναι εμφανέστατη, δεδομένου ότι οι νομοθετικές πηγές όριζαν απεριφράστως ότι «ὁ περὶ ἀνδροφόνων νόμος δόλον ἐπιζητεῖ, καὶ οὐ μεγάλην ἀμέλειαν» και ότι «ὁ φονεύσας τινὰ οὐ ψυχὴν φονεύοντος, μὴ κρινέσθω ὡς ἀνδροφόνος»³¹.

β) Ὅσον αφορά στους εκουσίους φονεῖς, δέχεται να απολαμβάνουν της ασυλίας σε μίαν και μόνη περίπτωση: ὅταν ο εκούσιος φονεύς, ἐνὼ εἶναι ἄγνωστος στις διωκτικὲς αρχές, αυθορμητῶς προσέρχεται στην εκκλησία και εξομολογείται την εγκληματικὴ του πράξη.

Ὅλα αυτά εκτίθενται ἀπὸ τον Κ. Πορφυρογέννητο στη Νεαρά του αυτή, με την οποία πειράται να επιλύσει και την αντινομία που υφίστατο, κατ' αὐτόν, σε δύο κείμενα της Ιουστινιάνειας νομοθεσίας. Ἐνὼ δηλαδή η Νεαρά 17 του Ιουστινιανού απαγόρευε την παροχή ασύλου προς τους φονεῖς, ο ἴδιος ο αυτοκράτορας κατασκευάσας «τὸν πανθαύμαστον τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ναόν, δέδωκε προνόμιον αὐτῷ δὴ τῷ ἱερῷ τεμένει τόπον ἀσυλίας ἔχειν». Η ἐξαιτίας ὁμως της σημειωθείσης «αντινομίας» των Ιουστινιάνειων νομοθετικῶν κειμένων δοθείσα ἐρμηνεία^{31α}, ἀπὸ τον Κ. Πορφυρογέννητο, κατὰ την οποία ο προσφεύγων και αυθορμητῶς εξομολογούμενος το ἐγκλημα του ἄγνωστος εκούσιος φονεύς ἀπολάμβανε της ασυλίας, δεν μπορεί να θεωρηθεῖ ὡς επιτυχής, ἀφοῦ ἦταν ἀδύνατο να συναρμοσθεῖ με τη διήκουσα το δίκαιο της ασυλίας αρχή ὅτι «ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδεται παρὰ τοῦ νόμου»³². Γι' αὐτό και φαίνεται ὀρθὴ ἡ ἀποψη την οποία διατύπωσε ο Ἀρέθας ὅταν του ἐζητήθη η γνώμη του για το ἴδιο ακριβῶς ζήτημα. Εθεώρησε δηλαδή ὅτι η αντινομία του Ιουστινιάνειου νόμου που απαγόρευε την ασυλία στους φονεῖς υφίστατο ὄχι προς το νόμο με τον οποίο ο Ιουστινιανός ἐχορήγησε το προνόμιο της ασυλίας στο ναὸ της του Θεοῦ Σοφίας, ἀλλὰ προς το ἐκκλησιαστικὸ ἔθος, το οποίο και φρονούσε ὅτι ἦταν επικρατέστερο της Ιουστινιανείου ἀπαγορεύσεως προκειμένου περὶ ἀγνώστων εκούσιων φονέων που προέβησαν αυθορμητῶς στην

31. Βασ. 60.39.5, 13 και 17. Βλ. και Ἀρμενόπουλο 6.6.2. *Synopsis Minor*, Φ, 18, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 539. Πόνημα Ἀτταλειώτου ρμδ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 477. «Ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐ τὸ γεγονός, ἀλλ' ἡ διάθεσις σκοπεῖται». Βασ. 60.39.10. *Synopsis Minor*, Ε, 58, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 397. Πόνημα Ἀτταλειώτου, ρμθ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 477.

31α. Πρόκειται περὶ ἐρμηνείας ἐπιστημονικῆς και ὄχι αυθεντικῆς, ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ο Κωνστ. Τριανταφυλλόπουλος (*Ἀνέκδοτος περὶ ασυλίας ἐπιστολή τοῦ Ἀρέθᾶ προς Λέοντα τον Σοφόν, ἐνθ' αν., σ. 15*).

32. Βασ. 6.3.28 = Νεαρά 17, 7 του Ιουστινιανού.

ομολογία του αμαρτήματός τους³³.

Με την επόμενη όμως Νεαρά του ίδιου αυτοκράτορα³⁴ περί των εκουσίως φονευόντων, την δεχομένη «αυτούς κατὰ συμπάθειαν παρὰ δύναμιν τῆς πρώτης» Νεαράς του, ανατρέπονται πλήρως, ως προς τους φονείς, οι μνημονευθείσες απαγορευτικές διατάξεις της υπ' αριθμ. 17 Νεαράς του Ιουστινιανού. Έτσι το άσυλο, ειδικά για τους εκούσιους φονείς τούς προσφεύγοντες στην Εκκλησία, παίρνει μια διαφορετική διάσταση, αφού παρέχεται σε αυτούς ελευθέρως και χωρίς κανέναν περιορισμό. Συγχρόνως, με τη Νεαρά αυτή μετριάζονται και οι απειλούμενες κατ' αυτών σωματικές ποινικές κυρώσεις. Οι προσφεύγοντες στην Εκκλησία εκούσιοι φονείς εξασφαλίζουν προνομιακή ποινική μεταχείριση έναντι των λοιπών φονέων, δεδομένου ότι η απειλούμενη κατά των φονέων θανατική ποινή, ή του περιορισμού επί των «εντίμων»³⁵, μετετρέπετο για τους προσφεύγοντες σε αιφυγία, δηλαδή σε ισόβια εξορία. Ακόμη, η Νεαρά προβαίνει και σε διακρίσεις των εκούσιων φονέων: στους ενεργούντες αφ' ενός μεν «προπετεία και συναρπαγή, άλογίστου θυμού», αφ' ετέρου δε «μελέτη και προπαρρασκευή και προβουλίσαις», εξαναγκάζουσα επί πλέον τους τελευταίους να χειροτονηθούν μοναχοί και να διέλθουν υποχρεωτικώς όλη τους τη ζωή σε μοναστήριο.

Αργότερα, Νεαρά του Μανουήλ Κομνηνού, του έτους 1166³⁶, επανερχόμενη επί των ρυθμίσεων της Νεαράς του Κ. Πορφυρογεννήτου, επέφερε σε αυτή τροποποιήσεις, που αναφέρονται όμως μόνο στις ποινικές κυρώσεις

33. Βλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, *Ελληνικά νομικά ιδέαι εν τω Βυζαντινώ Ποινικό Δικαίω, Αρχείον Ιδιωτικού Δικαίου*, τ. ΙΣΤ' (1953), σ. 175-176. Του Ιδίου, *Ανέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Αρέθα προς Λέοντα τον Σοφόν*, ένθ' αν., σ. 17. Του Ιδίου, *Ανέκδοτον έγγραφον περί ασυλίας και νομοθετική τεχνική του Λέοντος του Σοφού*, «Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών», τ. 29 (1954), εν Αθήναις 1955, σ. 116.

34. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 232 επ. Τη Νεαρά αυτή βλ. και σε άλλες νομικές πηγές, όπως *Synopsis Minor*: Ν, 44, και Φ, 28, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 477 και 540. *Πόνημα Ατταλειώτου*, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 493, ιβ'. *Prochiron Auctum XXXIX*, 221, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 302-303. Αρμενόπουλος 6.6.4. Βασ. 60.39.3 (σχόλιο).

35. «Η ποινή ή κατὰ τῶν άνδροφόνων επί μεν τῶν εντίμων περιορισμός έστι και τελεία δήμεις· επί δὲ τῶν εύτελων, ξίφει και θηρίοις ύποβληθηνα». (Βασ. 60.39.3). Βλ. ομοίως και *Synopsis Basilicorum*, Φ, 15, Ζέπων J.G-R, τ. 5, σ. 571. *Prochiron Auctum XXXIX*, 218, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 302. *Synopsis Minor*, Φ, 15, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 538. *Πόνημα Ατταλειώτου*, ΑΕ', ρμβ', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 477. Για την άνιση μεταχείριση των Βυζαντινών από το νόμο βλ. Μεν. Τουρτόγλου, *Κοινωνικά τινες επιδράσεις επί το βυζαντινόν δίκαιον*, Επετ. Κέντρου Ερ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου, τ. 12, εν Αθήναις 1968, σ. 169 επ., και *Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή 1984, σ. 23 επ.

36. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 403 επ.

των ζητησάντων άσυλο εκούσιων φονέων. Έτσι, ενώ η Νεαρά του Κ. Πορφυρογεννήτου όριζε οι προσφυγόντες στην Εκκλησία εκούσιοι και εκ προμελέτης φονείς να χειροτονούνται υποχρεωτικώς μοναχοί, η Νεαρά του Μ. Κομνηνού εθέσπισε να παραμένουν ισοβίως έγκλειστοι σε «φυλακή», και μόνο εάν οι ίδιοι αυτοθελήτως προτιμούσαν τη χειροτονία (και τότε ύστερα από ενδελεχή εξέταση), να χειροτονούνται μοναχοί και να παραμένουν σ' όλο τους το βίο σε μονή κείμενη σε επαρχία διάφορη από εκείνη όπου ετελέσθη το έγκλημα³⁷.

Η Νεαρά του Κ. Πορφυρογεννήτου περί των προσφευγόντων στην Εκκλησία εκούσιων φονέων είχε, ως φαίνεται, ευρύτατη εφαρμογή στην πράξη. Περί αυτού μαρτυρούν και δικαστικές αποφάσεις που απαντούν στην «Πείρα» του Ευσταθίου του Ρωμαίου³⁸.

Τα αποτελέσματα των νομοθετικών αυτών μεταρρυθμίσεων του Κ. Πορφυρογεννήτου δεν απεδείχθησαν καθόλου επιτυχή ούτε και ευεργετικά για την καταπολέμηση του εγκλήματος. Αντιθέτως, επέφεραν έξαρση της εγκληματικότητας³⁹ και κατέφεραν βαρύ πλήγμα κατά της δικαιοσύνης, αφού είχαν ως επακόλουθο όχι μόνο την ατιμωρησία των φονέων, αλλά και την ενίσχυση της διαφθοράς. Και τούτο, διότι οι χρηματιζόμενοι άρχοντες όχι μόνο διευκόλυναν την προσφυγή των φονέων στους ιερούς χώρους ασύλου για να μετατρέπεται, με τον τρόπο αυτό, η εσχάτη των ποινών σε «άειφυγία», αλλά ουσιαστικά είχαν καταργήσει και αυτή ακόμη την επιβολή της ισοβίου εξορίας, αφού οι φονείς «άδεῶς», κατά την έκφραση της Νεαράς του Μ. Κομνηνού, επανήρχοντο στους τόπους όπου είχαν εγκληματήσει και απολάμβαναν έτσι της πλήρους ατιμωρησίας⁴⁰.

Παρά τις ανωτέρω όμως διαπιστώσεις, δεν απαντά σε μεταγενέστερα νομοθετικά κείμενα αυτοκρατορική «Νεαρά» που να αντιμετωπίζει τα δυσμενή επακόλουθα που δημιούργησε η εφαρμογή των νομοθετημάτων τού Κ. Πορφυρογεννήτου. Προϊόντος δε του χρόνου, με την εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας, δεν φαίνεται καθόλου πιθανή η βελτίωση της μαρτυρουμένης τότε καταστάσεως και η περιστολή του ατιμωρήτου το οποίο τελικώς επετύγχαναν οι προσφεύγοντες στην εκκλησία φονείς.

37. Βλ. και *Prochiron Auctum*, XXXIX, 222, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 303-304. *Synopsis Minor*, Φ, 29, Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 540-541.

38. LXVI, 24, 25, 27, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 249-250.

39. Όπως βεβαιώνει η Νεαρά του Μαν. Κομνηνού έτους 1166 (Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 405), τα αμαρτήματα «έν τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ σχεδόν καθ' ἐκάστην πλημμελούονται».

40. Ζέπων J.G-R, τ. 1, σ. 405.